VAN DE REDACTIE

Door de Deltawerken en de stevige rivierdijken zijn we in Nederland op dit moment beter beschermd tegen overstromingen dan ooit. Maar hoe zit het met onze toekomstige veiligheid, als de voorspelde klimaatveranderingen leiden tot zeespiegelstijging en een verhoogde piekaanvoer door de rivieren? En beseffen we wel dat we steeds meer investeren in gebieden die potentieel kunnen overstromen? Is niet een andere aanpak van de overstromingsrisico's noodzakelijk?

Ruimtelijke ordening is niet meer mogelijk zonder rekening te houden met de dynamiek van water en de mogelijke gevolgen van de klimaatverandering, zo stelt Alfred van Hall (dijkgraaf Waterschap Hunze en Aa's) in zijn essay. De strategie verschuift van 'weren en keren', het buitensluiten van water achter de steeds hogere dijken, naar 'meebewegen', waarbij adaptief waterbeheer in talrijke beleidsvelden een rol speelt. Dat vergt een mentaliteitsverandering, niet alleen bij waterbeheerders en beleidsmakers maar binnen de hele samenleving.

De oplossing voor de waterproblematiek ligt niet in het schrijven van nog meer beleidsnota's, meent Peter van Rooy (Habiforum), maar in een andere manier van werken: gebiedsontwikkeling. Hij roept Van Hall en andere dijkgraven en waterschapsbestuurders dringend op om hieraan mee te doen. Uit analyses blijkt dat waterproblemen in veel gevallen bepalend zijn voor de gevoelde gebiedsurgenties.

Leo Pols en Nico Pieterse (RPB) denken dat een duurzaam klimaatbeleid begínt bij de overheid. Die moet om te beginnen openheid tonen en inzicht geven in de werkelijke risicoprofielen van gebieden die kunnen overstromen. Ook binnen een dijkring zijn er grote verschillen in overstromingsrisico. Die verschillen moeten duidelijk worden, met bijbehorende actieplannen voor als het mis gaat.

Lenie Dwarshuis-Van Beek (gedeputeerde Zuid-Holland) schetst de complexe uitdaging waarvoor de provincie Zuid-Holland staat om e leefomgeving klimaatbestendig én velig te maken. Private en publieke partijen staan samen aan de lat om de opgaven voor waterveiligheid en ruimtelijke ontwikkeling te realiseren.

Joost Tennekes en Pia Kronberger (RPB) tot slot laten aan de hand van de geschiedenis van Sint Petersburg zien hoe overstromingsrisico en stedenbouwkundige ontwikkeling elkaar beïnvloeden.

In zijn column 'vs vs. Holland' schetst Fred Schoorl het contrast tussen de door een tsunami getroffen Amerikaanse huizenmarkt versus het Hollands wonenwalhalla, al blijft het toch een drama om onze eigen woningmarkt, koop én huur, op orde te brengen.

Wilt u reageren op het essay van Van Hall of op een van de reacties, en daarmee uw bijdrage leveren aan het publieke debat, stuur dan uw reactie naar ruimte-in-debat@rpb.nl.

Water is meer dan een technische ruimtelijke opgave

Alfred van Hall
Dijkgraaf Waterschap Hunze en Aa's

De boodschap is helder: in een delta conditioneert water elke menselijke activiteit. Onder land wordt water mede begrepen. Dat is altijd zo geweest. Het is vooral de hoe-vraag die ons prikkelt. Hoe harmoniseer je ruimtelijke opgaven, watergevaren en waterkansen? Centraal staat het begrip 'verbinding'. Tussen beleidsvelden onderling, en tussen beleid en samenleving. Overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en burgers werken sámen aan een klimaatbestendig Nederland. Anno 2007 is bewustwording niet meer het grootste probleem.

Lastiger is het om gewijzigde inzichten vorm te geven op een relatief beperkte – en door verschillende belanghebbenden geclaimde – ruimte. Hectares zijn schaars. Dat geldt ook de allocatie van financiële middelen: water en ruimte zijn niet de enige beleidsvelden die om belastinggeld vragen. En dus moeten we slimme oplossingen verzinnen die voldoen aan het no-regretbeginsel. Rustig en vol zelfvertrouwen doorbouwen aan ons land, zoals we dat al eeuwen doen. Burgers niet bang maken, maar meenemen in nieuwe opvattingen over waterveiligheid en risico's. Als intelligente deltatechnologie érgens tot ontwikkeling kan komen, is dat in één van de rijkste deltalanden ter wereld. Het is aan waterbeheerders en planologen om samen met anderen de weg naar een klimaatbestendig Nederland te effenen. En dat gaat lukken. Als het maar met verstand van zaken en los van de waan van de dag gebeurt. Adaptief waterbeheer is lange termijnwerk. En veel disciplines zijn er mee annex.

In dit essay ga ik in het eerste deel in op de te verwachten ontwikkelingen op de korte en langere termijn. Centraal daarbij staan de socialisering van waterbeheer en het anders omgaan met 'meebewegend water in een kleine delta' als gevolg van de klimaatverandering. In het tweede deel nodig ik planologen en waterbeheerders uit om vanuit een andere – holistische – benadering naar water en ruimte te kijken. Dat is onder andere nodig om slimme oplossingen te verzinnen door middel van functiecombinaties. Bovendien eist het opnieuw definiëren van waterveiligheid (risico's, schade) een brede oriëntatie op het Nederland van 2050. Hoe voorkom je 'spijtbeslissingen'? Het leggen van verbinding tussen beleidsvelden onderling en tussen beleid en samenleving is daarbij een majeure opdracht. De transitiefase in het denken over ruimte en water is nog lang niet afgerond. Het komt aan op doorzetten en volhouden.

Core business en uitdagende vernieuwing

In het Beleidsprogramma *Samen werken, samen leven* verwoordt het Kabinet het nieuwe denken. Leven met water betekent een klimaatbestendige inrichting van Nederland, waarbij water een meer bepalende factor is bij ruimtelijke afwegingen, inclusief locatiekeuzes. Er komt meer ruimte voor het herstel van natuurlijke processen (bodem, water, natuur). Duurzaam waterbeleid vormt de schakel tussen ecologie en economie. Afgekeurde primaire waterkeringen worden versneld versterkt. Een vernieuwd denken over waterveiligheid krijgt een plaats in het systeem voor bescherming tegen overstromingen. Tot zover de ambities van de ministersploeg. Duidelijk, maar geenszins nieuw. Eerder het opschrijven van sinds 2000 breed gedragen inzichten. Dat is niet erg, wanneer het vervolg maar bestaat uit concrete, praktische, haalbare en betaalbare stappen. Na het schrijven komt het doen, na de nota de schop.

Eigenlijk zijn er twee parallelle sporen. Het eerste is de kortetermijnactie, die gevolg geeft aan noties die ieder al sinds lang onderschrijft. Zo moeten waterkeringen aan de veiligheidsnormen voldoen, moeten ruimtelijke bestemmingen watertoets-*proof* zijn en zal meer ruimte aan overtollig rivierwater of omvangrijke neerslaghoeveelheden geboden moeten worden. We gaan water vasthouden, bergen en afvoeren; we bestrijden de droogte, we bewaken en verbeteren de waterkwaliteit, mede omdat de Kaderrichtlijn Water dat bepaalt. *So far, so good*. Het is de kerntaak van het Rijk als hoofdsysteembeheerder (Rijkswaterstaat) en van de waterschappen als regionale waterautoriteit om veiligheid, waterkwantiteit en waterkwaliteit duurzaam te garanderen. Daar is Al Gore echt niet voor nodig. Bovendien gaat de samenwerking met gemeenten steeds beter lopen, zodat stad en ommeland langzaam maar zeker naar moderne inzichten worden ingericht.

Het tweede spoor heeft evenwel álles te maken met de metafoor van de niet welkome waarheid van Al Gore. Want bovenop de *going-concern*-inspanningen van de waterbeheerders komt de niet te negeren oproep om anders om te gaan met onze leefomgeving en om duurzamer menselijk gedrag te vertonen. In de Nederlandse delta manifesteert de verwachte klimaatwijziging zich voor een deel in gebiedstypische en mogelijk sterk bedreigende wateraspecten. Want een stijgende zeespiegel, heviger neerslag en stormen, een dalend land, hogere rivierafvoer en een toenemende verstedelijking gaan niet aan een zeer hoogwaardige, technologische en op een kluitje geconcentreerde samenleving voorbij. Op weg naar 2050 vanuit een op zich anno 2007 goed beschermd land zijn geheel nieuwe denkconcepten nodig over waar wonen, werken, infrastructuur, natuur en recreatie moeten plaatsvinden. Waterveiligheid in termen van hoe groot de risico's zijn die we in laag en hoog Nederland willen nemen om onze gecompliceerde samenleving niet bloot te stellen aan ontwrichtende calamiteiten, komt vóór alles. Veilig leven en werken aan een zee vol bedreigingen kan alleen in een waterstaatkundig goed beheerd polder- en rivierenland.

Vaste koers in bestuurlijke drukte

Wanneer we als samenleving onze veiligheidsfilosofie opnieuw geijkt hebben, volgen vanzelf de ruimtelijke keuzen die daarbij horen. Ik kies die volgorde bewust. Voor de langetermijnmaatregelen heb je stevige kennis nodig van risico's. Kaderstellende normering vertaalt zich daarna in slimme en volhoudbare oplossingen. Dat gaat niet vanzelf overigens, want ook dán zijn confronterende keuzen onvermijdelijk. Er is dus regie nodig van overheden. Maatschappelijke processen laten zich niet eenvoudig beïnvloeden. Bovendien dooradert het beleidsterrein water zozeer soms volkomen verschillende aanpalende beleidsterreinen – die economische, ecologische, sociale en zelfs ethische aspecten vertonen – dat ruimtelijke ordening in de praktijk eerder het sluitstuk van een afwegingsproces zal zijn dan een vooraf sturend instrument. Ruimtelijke bestemmingen zullen namelijk alleen dan bestendig kunnen zijn, wanneer ze het resultaat zijn van een – vergeef me het woord –

'holistische benadering'. Het is niet gratuit om te zeggen dat in onze relatief kleine Europese deltametropool alles met alles samenhangt, al is dat vaak op verschillende schaalniveaus. Keuzen op het gebied van wonen, werken en infrastructuur hebben bijvoorbeeld te maken met wat we vinden van landbouw, verstedelijking en natuur. Hoe zal de samenleving er anno 2050 uitzien, waar dienen we naartoe te werken, hoe gaan we om met vergrijzing, mobiliteit en recreatie? Ruimtelijke keuzen zijn impliciet waterkeuzen en andersom. Wie investeert in waterveiligheid, moet opvattingen hebben over 'rood, groen en blauw' in een sterk veranderende samenleving. Die kenmerkt zich zowel door internationalisering (handel, ict) als door regionalisering (cultuur, taal, landschap). Met de kennis van nu is multifunctionaliteit een goed middel om verschillende doelen te combineren. Scheiding als het echt moet, maar bij voorkeur verweving van functies. Het is lang niet eenvoudig – maar wel onvermijdelijk – om aan integrale gebiedsontwikkeling te doen. De ruimtelijke opgaven zijn – ook zonder de eisen vanuit klimaatbestendigheid – al complex genoeg. Een samenhangende en kwalititeitsverbeterende aanpak stelt in de 'bestuurlijke drukte' hoge eisen aan alle betrokkenen. Visie, regie, flexibiliteit en doorzettingsdurf zijn noodzakelijke bouwstenen voor succes. Ook zal de overheid via regelgeving en beleid kansrijke en nog onvermoede allianties in en tussen het publieke en private domein moeten faciliteren.

Adaptie

Nederland moet robuuster worden tegen de mogelijke consequenties van klimaatverandering. Die is een feit, zelfs met grote reducties van de broeikasgasuitstoot. We moeten ons aanpassen en meebewegen. Daartoe moeten we de effecten van de verandering op verschillende sectoren en thema's in kaart brengen. Daaruit leiden we de ruimtelijke opgaven af. De keuzen en dilemma's bij de oplossingsrichtingen worden helder gemaakt en via een maatschappelijk debat aan de samenleving voorgelegd. Uitgangspunt is dat de verschillende systemen binnen onze samenleving de verandering aan kunnen. Denk aan het sociaaleconomisch, het technisch en het ecologisch systeem. Voor de waterveiligheid zal een evenwicht moeten worden gevonden tussen het weren en keren van water en het flexibel meebewegen met de dynamiek van watersystemen. Dat laatste is in toenemende mate nodig. Lastig daarbij is dat meebewegen meer fysieke ruimte vraagt dan louter weren door middel van dijken en gemalen. Klimaatgerelateerde risico's zullen maatschappelijk, ecologisch en economisch aanvaardbaar moeten zijn. Dat vraagt om kennisontwikkeling en innovatie, én om intelligent omgaan met schaarse ruimte. Omdat adaptief waterbeheer zich binnen talrijke beleidsvelden doet voelen, is de weg naar een nieuw omgaan met water niet eenvoudig. Sectoren die de gevolgen van de verandering en dus van adaptief waterbeheer zullen ervaren. zijn landbouw, natuur, transport, wonen, infrastructuur, energie, recreatie en volksgezondheid. Overigens zijn er niet alleen aanzienlijke kosten, maar eveneens (substantiële) baten. De nieuwe aanpak genereert nieuw geld. Dat wordt nog wel eens vergeten.

Socialisering waterbeheer

Zo kom ik tot enkele conclusies van dit eerste deel van mijn beschouwing.

Ten eerste: het klimaatbestendig maken van Nederland grijpt dermate diep in de samenleving in dat er niet alleen voor de waterbeheerders maar voor álle betrokken over- heden, belangenorganisaties, marktpartijen en kennisinstituten een gezamenlijke verantwoordelijkheid ligt voor een duurzame herinrichting van ons land.

Ten tweede: Een vanuit waterveiligheid herijkt ruimtelijk beleid is gestoeld op breed gedragen maatschappelijke keuzen over waterrisico's, zowel in termen van mensenlevens als economische schade.

Ten derde: een slimme waterstrategie levert maatschappelijke en ruimtelijke winst op. En ten vierde: alleen een door de jaren heen gecontinueerd debat met en in de samenleving levert voldoende draagvlak op. Verbinding zoeken, ook over de landsgrenzen heen. Maatwerk leveren op elk schaalniveau. De burger in zijn eigen leefomgeving tonen wat klimaatverandering concreet betekent voor die fysieke leefomgeving.

Water, ruimte en risico

Verstandig ruimtelijk ordenen vanuit een breed maatschappelijk concept om waterrisico's te verkleinen. Dat is de centrale opdracht voor de komende 20 – 50 jaar. Het anders denken over water en ruimte noodzaakt tot een soort 'kanteling van observeren' door alle betrokken overheden en partijen. De ruimtelijke en sociaaleconomische omgeving wordt vanuit een nieuwe filosofie verbonden met ieders taken en belangen. Wellicht gaat de huidige, en nog toereikende, technische dimensie binnen het waterbeheer als gevolg van gewijzigde inzichten over in een meer interdisciplinaire observatie van waterveiligheid. De 'socialisering van waterbeheer' als bewustwordingsproces – de Al Gorestoot bleek een katalysator – confronteert de burger met de individuele en de groepsrisico's die hij loopt. Het is niet meer de ontzorgende overheid die zich voortdurend inspant om risico's voor onderdanen weg te nemen. Bovendien wordt mogelijke schade niet als vanzelfsprekend en integraal vergoed. Wanneer de overheden voldoen aan door de samenleving vastgestelde veiligheidsnormen, is alles wat daarboven gaat te kwalificeren als *Act of God*. Hoe daarmee om te gaan, is een lastige opgave, die te maken heeft met opvattingen over de rol van de overheid tegenover burgers. Waar eindigt solidariteit, waar begint eigen verantwoordelijkheid? Daarbij komt nog dat burgers risico's – en dus ook waterrisico's – volstrekt verschillend taxeren. De gang van de maakbare naar de kwetsbare samenleving mag in algemene termen acceptabel gevonden worden; zodra echter de individuele burger schade lijdt, gaan alle claimregisters open.

Weren en harmoniseren

Eeuwenlang hebben we water gekeerd en geweerd, langs de zee en de rivieren. Zo snel als mogelijk voerden we water af, onder vrij verval of met gemalen. Dijken bouwen en versterken zit in onze genen. Technische oplossingen leverden veiligheid. En achter stevige waterkeringen is het goed wonen en werken. Veel van oorsprong adaptieve landbouw- en natuurgebieden werden ingesnoerd of omgezet in woon- en bedrijfsgebieden. De laatste halve eeuw is de economische waarde achter de dijken enorm toegenomen. Veiligheidsnormen zijn vanuit de technische keerfilosofie aangepast. Dat heeft gewerkt: ons land is nog nooit zo veilig geweest. Echter: door de veranderde inzichten over het klimaat en het financieel onhaalbaar worden van ooit vertrouwde technische ingrepen, worden water en fysieke ruimte noodgedwongen verbonden. Zorgen voor waterveiligheid is geen serviceverlening van dijkenbouwers meer. Nee, waterveiligheid en het omgaan met risico's krijgen een verlengstuk naar sociale en ruimtelijke processen in het gehele gebied waar die risico's bestaan. Watersysteem en ruimtelijk systeem zijn interfererend. Water wordt – als kans – een verbindend gegeven bij het samenbrengen van functies. Wanneer waterveiligheidsrisico's zijn gedefinieerd, kan vandaaruit het watersysteem structurerend voor het ruimtelijk beleid zijn. De slag van louter weren naar harmoniseren en meebewegen biedt ongekende mogelijkheden voor anders bouwen, wonen en werken, voor een duurzame landbouw en natuur en een effectief transportstelsel. Hoe goed alle overheden ook op weg zijn gegaan met waterkansenkaarten en watertoetsen, een juridische en bestuurstechnische afstemming van plannen is onvoldoende. Vaak staan daarbij taken en bevoegdheden centraal

en speelt de machtsvraag mee. Duurzaam waterbeleid vraagt evenwel veel meer om ontwikkelen dan om belemmeren, en bovenal om flexibel denken en handelen binnen interactieve processen.

Veiligheid en leefbaarheid verbinden

Wie wil bouwen aan Nederland 2050, moet niet met gedateerde denkwijzen willen werken. Dit alles is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Ons bestuurlijk gebouw van overheden, samen met ál die betrokken organisaties en burgers, is vrij log en bureaucratisch. 'Instituties vertragen resoluties'. Het transitieproces van toelatings- naar ontwikkelingsplanologie kent weerbarstige kanten. Het intelligent benutten van waar publieke en private partijen goed in zijn, is voorwaarde voor een geslaagd water(veiligheids)beleid in relatie tot ruimtelijk beleid. De socialisering van waterbeleid door het toegenomen gevoel van urgentie bij burgers – mede door de overstroming in New Orleans in 2005 – kan ertoe bijdragen dat zowel waterbeheerders als planologen anders omgaan met de schaarse ruimte. Welk grondgebruik is gewenst in relatie tot waterveiligheid? Hoe verenig je kortetermijnopgaven in het ruimtelijk spoor met de langetermijnopgave tot adaptief waterbeheer? Hoe voorkom je dichtgetimmerde keuzen waarvan je later spijt krijgt? En het moeilijkste: hoe vertaal je als publieke en private actoren de wisselende eisen die een zich snel ontwikkelende samenleving in de komende halve eeuw aan de ruimte zal stellen? Dat alles kan naar mijn opvatting slechts vanuit een geïntegreerde, holistische manier van kijken naar gevaren/risico's én kansen. En die laatste zullen domineren wanneer we met een open houding de transitiefase durven doormaken. Het vertrouwde en zich bewezen hebbende beleid loslaten omdat het nieuwe 'waarschijnlijk beter' is, blijkt niet onze sterkste kant te zijn. In de moderne risicobenadering moeten zowel de kansen op als de gevolgen van onheil (bij voorkeur per dijkring) gewogen worden. Vervolgens werken ze door op een duurzame adaptieve ruimtelijke inrichting. Nederland zal eraan moeten wennen dat niet nationaal maar regionaal de beste combinatie van ingrepen wordt vastgesteld. Dat maatwerk levert zowel een beperking van overstromingsrisico's als een verruiming van functionele mogelijkheden van een gebied. Veiligheid en leefbaarheid worden logisch met elkaar verbonden. Het risicobewustzijn bij burgers mag geen angst genereren, maar een grondhouding die op kansen en meerwaarde is gericht.

Regie, burgerplicht en ruimtelijk reserveren

Omgaan met water en ruimte op weg naar 2050 is een veelomvattend onderwerp. Het lokt uit tot brede beschouwingen, onderzoeken en adviezen. We zijn nu écht aan de slag gegaan, waarbij verstandig denken en praktisch doen samen oplopen: opdat de verbinding met de steeds sneller veranderende samenleving niet verloren zal gaan. Laat ik eindigen met een paar slotobservaties.

Ten eerste: de gedachte wint veld dat we bij een ruimtelijke waterstrategie zowel de kans op overstroming willen terugbrengen als de mogelijke schade bij overstroming. Waterrisicoreductie is een basale ontwerpopgave, die 'nieuw' wonen, werken en ontspannen in een uitdagende context plaatst. De dynamiek van water wordt in al haar facetten creatief benut.

Ten tweede: de probleemoplossende en verzorgende overheid (zo die er ooit echt geweest is) verandert van een eendimensionale naar een meerdimensionale faciliteerder en regisseur. Bij de massieve en ingrijpende opdracht om ons deltaland in 2050 klimaatbestendig te hebben, verenigen overheden partijen uit het publieke en private domein achter dit gemeenschappelijke doel. Daarbij zijn bestuurlijke daadkracht en organisatievermogen sleutelwoorden. De burger is mede verantwoordelijk, en heeft naast een recht op – een mate van – veiligheid ook een plicht tot zelforganisatie.

Ten derde: meebewegen met water kent niet alleen technische, fysieke aspecten (anders omgaan met beperkte ruimte), maar ook immateriële (alfa- en gamma-) aspecten. Ik noem ethische/morele, esthetische, sociale, economische, ecologische, cultuurhistorische en psychische aspecten. Niet genoeg kan worden benadrukt dat omgaan met risico's – net als in het verkeer – niet betekent dat een voorval met doden en grote schade zich nooit zal voordoen. Wie derhalve nalaat om burgers mee te nemen in bijvoorbeeld keuzen bij compartimentering (is het ene leven meer waard dan het andere) of faalkansen van veilig gewaande dijken, verliest positie in het maatschappelijk debat. Er moet niet alleen verbinding ontstaan tussen beleidsterreinen onderling, maar ook tussen beleid en samenleving.

Ten vierde: waterbeleid betreft de heel lange termijn. Foute beslissingen kunnen leiden tot grote complicaties later. In dat licht moet meer juridisch instrumentarium bestaan voor ruimtelijk reserveren over perioden tot 50 jaar. Dat geldt niet alleen het rivierengebied, maar ál het laag gelegen polder- en boezemland. Er zal bovendien aandacht moeten zijn voor zowel grote wateroverlast als dramatische watertekorten. Nederland ligt grotendeels aan de 'mem van de Rijn'. Dat maakt kwetsbaar bij langdurige droogte.

Water is emotie én nuchterheid

Ruimtelijke ordening is niet meer mogelijk zonder rekening te houden met de dynamiek van water en de mogelijke gevolgen van klimaatverandering. Van weren en keren naar meebewegen is niet alleen een fysiek, technische opgave, maar ook een kwestie van mentaliteitsverandering binnen een hele samenleving. Omgaan met waterrisico's en waterkansen, met als doel het realiseren van ruimtelijke meerwaarde, is emotie. Die kent positieve en negatieve kanten. Zolang calamiteiten uitblijven, kunnen alle actoren rustig doorgaan met het aanpassen van het land. Als zich evenwel een ramp voordoet, zal de commotie groot zijn en het verwijt naar de 'nalatige overheid' keihard. Zoals op zoveel terreinen van onze samenleving vraagt ook de waterveiligheidstransitie om geloof in eigen kunnen. Het moment voor een fundamenteel andere koers is aangebroken. Het is nu zaak stapsgewijs toe te werken naar een klimaatbestendige delta in 2050. Want voorlopig zullen we dit mooie land niet prijsgeven aan de zee. Daar zijn we te trots, te slim en te rijk voor. Dat laatste geeft ons een voorsprong op vele delta's elders in de wereld. Moge dat besef onze aandacht voor de Nederlandse wateropgave in het juiste en bescheiden perspectief zetten!

Van waternarcisme naar duurzame gebiedsontwikkeling

Peter van Rooy
Habiforum

Wat enkele decennia geleden nog een signaal was van enkele milieuactivisten, is nu een prioritair thema van de Verenigde Naties, de Europese Unie en elke andere organisatie die zichzelf serieus neemt. Het klimaat verandert ongewoon snel en de gevolgen daarvan zijn merkbaar en met het blote oog waarneembaar. In Europa worden al driehonderd jaar weermetingen verricht. De vijf warmste jaren zijn 1998, 2002, 2003, 2004 en 2006. Op wereldschaal is het aantal overstromingen sinds 1950 verzesvoudigd. In Nederland vond in 1995 de grootste evacuatie plaats sinds de Tweede Wereldoorlog uit vrees voor een dijkdoorbraak. In 2003 legde juist extreme droogte de kwetsbaarheid van onze waterhuishouding bloot. Bij Wilnis verschoof een dijk met alle gevolgen van dien.

Nederland is een delta, waarvan minstens de helft functioneert bij de gratie van dijken, dammen, pompen en gemalen. De zeespiegel is in de twintigste eeuw met twintig centimeter gestegen en stijgt in de eenentwintigste eeuw naar verwachting met veertig centimeter. Pieken en dalen in afvoer door rivieren worden scherper. Extremen in het weer nemen toe. West Nederland ligt op een tektonische plaat die verder daalt. Waar veenbodems zijn drooggelegd, oxideert organisch materiaal en daalt de bodem. Lokaal is in de zomer van 2003 een daling geconstateerd van vijf centimeter. Links, rechts, boven en onder komt het water naar ons toe.

Op rijksniveau zijn de nodige beleidskaders opgesteld. Zij spitsen zich toe op het voorkomen van wateroverlast (Waterbeheer 21ste eeuw met het Nationaal Bestuursakkoord Water), verbetering of behoud van de waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water), verbetering of behoud van veiligheid (Waterveiligheid 21ste eeuw, Ruimte voor de Rivier, Aanpak Zwakke Schakels) en het klimaatbestendig maken van Nederland (Nota Ruimte, Adaptatie Ruimte en Klimaat). Het is rijksbeleid, waarvan wordt verondersteld dat het door andere partijen wordt uitgevoerd. Op uitvoeringsniveau blijkt het echter allesbehalve eenvoudig om de waterkwaliteit ingrijpend te verbeteren of een regio klimaatbestendig in te richten, wetende dat elke vierkante meter minimaal één bestemming heeft.

De oplossing ligt niet in het schrijven van nog meer beleidsnota's maar in een andere manier van werken. Gebiedsontwikkeling is een nieuwe werkwijze die met de Nota Ruimte een belangrijke impuls heeft gekregen. Naast beleidsurgenties gaat het om gebiedsurgenties. Het resultaat van het proces is open en het proces zelf is interactief en experimenteel. De gezamenlijke opgave is niet abstract of anoniem maar persoonlijk, met persoonlijke betrokkenheid van leden van het projectteam, van beslissers en van alle anderen. Ieder erkent de wederzijdse afhankelijkheid om te komen tot de meest duurzame ontwikkelingsrichting. Partijen werken samen maar wel met verschillen in rollen. Zo stellen overheden publieke kaders waarbinnen private en particuliere partijen ruimte krijgen om maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Een duurzame ontwikkeling van onze delta is een gezamenlijke opgave, waarbij letterlijk iedereen een eigen verantwoordelijkheid heeft en ook zal moeten nemen.

Tot zover mijn kijk op onze toekomst als reactie op het essay van Alfred van Hall. Hij en ik ontmoeten elkaar al jaren tijdens congressen, waardoor ik de bewering aandurf dat onze ambities met het stukje aarde waarop we leven, meer overeenkomsten dan verschillen vertonen. Toch krijg ik de kriebels van het waternarcisme in zijn betoog. Het lijkt dat we het moeten hebben van adaptief, holistisch, integraal of wat soort waterbeheer ook. Dat rijkswaterstaat en waterschappen als waterautoriteiten al klaar zijn om ons land klimaatbestendig in te richten. Dat watersystemen en ruimtelijke systemen interfererend zijn en dat het watersysteem structurerend kan zijn voor het ruimtelijke beleid. Dat anders omgaan met schaarse ruimte is voorbehouden aan waterbeheerders (let wel op de eerste plaats) en planologen. Het stuk ademt, waarschijnlijk onbedoeld, een blauw dooraderd maakbaarheidsdenken vanuit het regionale waterbeheer.

Voornamelijk buiten de wereld van het waterbeheer wordt al enkele jaren fors gewerkt aan gebiedsontwikkeling. Provincies, gemeenten, bewoners, ondernemers, projectontwikkelaars, investeerders en maatschappelijke organisaties maken voortgang met Blauwstad, Meerstad, IJsseldelta, Wieringerrandmeer, Bergse Haven, Overdiepse polder, Groot Mijdrecht, Waalfront, Oude Maasarm, enzovoorts. Zie de site www.nederlandbovenwater.nl voor deze en andere verhalen over gebiedsontwikkeling. Uit analyses blijkt dat waterproblemen in veel gevallen bepalend zijn voor de gevoelde gebiedsurgenties. Des te opmerkelijker is het te constateren dat rijkswaterstaat en waterschappen de grote afwezigen zijn. Waar zij bijna stikken in het door henzelf gecreëerde circus rondom de Kaderrichtlijn Water, wordt elders door anderen

gewerkt aan spectaculaire verbetering van de waterhuishouding. Gelukkig bevestigen ook hier uitzonderingen de regel. Enkele voorbeelden: Rijkswaterstaat IJsselmeergebied regisseert gebiedsontwikkeling Veluwerandmeren, Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht is heel actief in processen rondom de Bloemendalerpolder en Groot Mijdrecht en Waterschap Peel en Maasvallei trekt stevig aan verruiming van de Maas ter hoogte van Meerlo-Wanssum.

Gebiedsontwikkeling is in veel opzichten een beschavingsoffensief dat het koesteren meer dan waard is. Het is een werkwijze die past in een netwerksamenleving waarin vermijden plaats maakt voor verleiden. Niet meedoen is in je hemd staan. Hierbij roep ik Alfred van Hall en de meeste andere dijkgraven en waterschapsbestuurders op om mee te doen. Voor de toekomst van onze delta is ook jullie inzet en kennis hard nodig!

Veilig onder water

Nico Pieterse & Leo Pols
RPB

Zonder het expliciet te vermelden schetst Van Hall in zijn betoog de tegenstelling tussen het enorme belang van water en de manier waarop Nederland de ruimte ordent. Ruimtelijke afwegingen worden gevormd door een (moeizaam) bevochten compromis tussen overheden, NGO's en marktpartijen, waarbij de waan van de dag regeert. De ruimtelijke ordening is hierdoor eerder een sluitstuk dan een vooraf sturend instrument. Dijkgraaf Alfred van Hall trekt vier conclusies halverwege zijn betoog. Een duurzame aanpassing aan de veranderingen van het klimaat ziet hij in de eerste plaats als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van álle betrokken overheden, marktpartijen, belangenorganisaties en kennisinstituten. In de tweede plaats moet een ruimtelijk beleid gebaseerd op waterrisico's stevig wortelen in een breed maatschappelijk draagvlak, dat (ten derde) wordt gevoed door een jarenlang debat in de samenleving. Een slimme waterstrategie, ten slotte, is altijd welkom.

In het tweede deel van zijn verhaal schetst hij de moeizame gang van de maakbare naar de kwetsbare samenleving. Of liever, de samenleving die kwetsbaar durft te zijn, in plaats van zich van de overheid afhankelijk op te stellen. Dan is er nogal een kanteling in denken en handelen nodig. We moeten niet weren, maar ontwikkelen, flexibel denken, niet bang zijn op een 'holistische manier te kijken' en maatwerk leveren.

Wat opvalt, is zijn pleidooi voor *open debat, gezamenlijke verantwoordelijkheid en kwetsbaarheid*. Pas dan wordt ruimtelijke ordening duurzaam. Maar Van Hall vermeldt niet hoe we van het ideaalbeeld naar de praktijk komen. Want hoe moet dat met die gezamenlijkheid? Het leveren van kennis is een betaalde dienst in opdracht van anderen, belangenorganisaties dienen veelal een sectoraal belang en marktpartijen willen winst maken. Die gezamenlijke verantwoordelijkheid komt er niet vanzelf. Iemand moet beginnen met kwetsbaar durven zijn.

Wij denken dat een duurzaam klimaatbeleid begínt bij de overheid. Die moet als eerste actie openheid tonen en inzicht geven in de werkelijke risicoprofielen van gebieden die kunnen overstromen. De kennis is aanwezig en zou bijvoorbeeld interactief op het web geplaatst kunnen worden. Maar hoe voorkom je Al Gore-achtige beelden met bijbehorende reacties? En hoe maak je duidelijk dat water niet alleen een risico is maar ook mooi kan zijn? Dit laatste kan naar onze mening door objectief en eerlijk de verschillende risicoprofielen te verbeelden, volgens de in een recente RPB-publicatie voorgestelde ruimtelijke waterstrategie (Pols e.a. 2007). Het maakt nogal wat uit of je in een gebied woont direct achter de dijk in een diepe droogmakerij (zoals de Zuidplaspolder) of 20 kilometer verderop, waar het water waarschijnlijk nooit zal komen (Alphen aan den Rijn). Binnen één dijkring en zelfs binnen één waterschap zijn immers verschillende situaties mogelijk. Deze verschillen moeten duidelijk worden, met bijbehorende actieplannen voor als het mis gaat. Dit verhoogt het besef van de mensen voor de aard van hun omgeving, én vergroot tegelijkertijd hun daadkracht wanneer er wat mis gaat. Die weten dan wat te doen: soms is dat gewoon thuisblijven, soms juist evacueren, en vaak is het eigen gezin zo veilig dat ze met een gerust hart anderen kunnen gaan helpen. Daar ging het in 1953 bijvoorbeeld vaak mis: men deed precies het voor die omstandigheden verkeerde.

De samenleving heeft recht op (openheid over) veiligheid. Maar de samenleving claimt ook recht op vrijheid. De filosoof Boutellier signaleerde deze paradox: "men wil zoiets als … veilige vrijheid" (Boutellier 2003). In de context van dit verhaal kan dat worden vertaald als veilig wonen en recreëren in een dynamisch en natuurlijk watersysteem. Zo zijn er onlangs gewilde recreatiewoningen op de Maas gebouwd: woningen die kunnen meebewegen met het water binnen de meest extreme marges. Blijkbaar neemt de aantrekkelijkheid als verblijfsomgeving toe zodra bekend is wat de risico's zijn en hoe risico's kunnen worden voorkomen. Hoe we met dit soort dynamische en soms gevaarlijke gebieden durven omgaan, hangt overigens af van de tijdgeest. In 1960 waren we hierover veel terughoudender dan nu, wat doet vermoeden dat we het in 2050 weer anders zullen beleven. De tijd is wat dat betreft een groot voordeel: elk tijdperk heeft zijn eigen kansen.

Maar dat betekent niet dat we alle tijd hebben. Een mentaliteitsverandering begint nu. Bovendien ís er echt veel ruimte voor water nodig, wat niet op kleine schaal valt op te lossen. En gaan we door met het versnipperde ruimtegebruik van nu, dan is die ruimte er in 2050 niet meer. Daarmee komen we op een tweede actie waar de overheid het voortouw moet nemen: zorgen dat op de juiste plekken ruimte voor water wordt gereserveerd, voor de rest van de eeuw. Niet alleen in het rivierengebied, maar ook bij de benedenlopen, waar de getijdenbeweging het riviersysteem beïnvloedt. Immers, het grootste gevaar komt waarschijnlijk niet rechtstreeks uit zee, maar eerder uit de interferentie van zee en rivier. Wanneer een piekafvoer in de rivier samenvalt met een ernstige stormvloed en gesloten keringen aan zee, komt het gebied tussen Rotterdam en Gorinchem in ernstige problemen: het water kan niet weg. Wanneer we dat onderkennen, kunnen we bijvoorbeeld bouwen aan grootschalige waterberging rondom de Biesbosch, de Groote Waard en IJsselmonde. De Drechtsteden kunnen dan worden omgebouwd tot echte watersteden, die – mits slim gebouwd – uiterst aantrekkelijk en duurzaam kunnen zijn.

Om meer slagkracht te ontwikkelen in ruimtelijke processen moeten bestuurders zich aantrekken dat ze tot dusverre machteloos langs de zijlijn toekeken hoe Nederland verandert. Natuurlijk is ruimtelijke ordening ook een verantwoordelijkheid van onderzoeksinstituten, marktpartijen en belangenorganisaties, en uiteraard gaat dat in open debat met de samenleving. Maar om tot een holistisch resultaat te komen moet er wel iemand het voortouw nemen. En dat horen onze overheden te zijn. Daarvoor zijn ze immers gekozen, daarom hebben ze een mandaat gekregen.

Literatuur

Pols, Leo, Pia Kronberger, Nico Pieterse, Joost Tennekes (2007), *Overstromingsrisico als ruimtelijke opgave*, Rotterdam/Den Haag: NAi Uitgevers/RPB

Transitie in bestuurlijk handelen; integreren en innoveren met water

Lenie Dwarshuis-Van Beek
Gedeputeerde provincie Zuid-Holland

De provincie Zuid-Holland staat voor de uitermate complexe uitdaging om de leefomgeving in Zuid-Holland klimaatbestendig én veilig te maken. Anders leren omgaan met deze complexe problemen is essentieel. Met de nieuwe waterwet en de nieuwe wet op de ruimtelijke ordening in aantocht, heeft de provincie Zuid-Holland de noodzaak onderkend zich te herbezinnen op haar kerntaak, te weten leidend zijn in de integrale belangenafweging op bovenlokaal niveau. De gepaste distantie van voorbije jaren bij de integratie van beleid heeft plaatsgemaakt voor een proactieve, innovatieve en lerende beleidsstrategie. Water en veiligheid staan inmiddels op de kaart, het ruimtelijk debat over de gevolgen van klimaatverandering wordt gevoerd en datzelfde geldt voor de nut-en-noodzaak-discussie van compartimentering. Een rondgang langs de Zuidplaspolder, de kust en de buitendijkse gebieden zal dit illustreren.

Wetenschappers kunnen twisten over het broeikaseffect en de oorzaken ervan, maar niemand twijfelt nog of het weerpatroon in Nederland verandert. Feiten over werkelijke effecten moeten de controverses over het economisch investeringsklimaat in Zuid-Holland beslechten en de politieke besluitvorming vlot trekken, zo is de gedachte. Maar feit is dat overheden en experts niet langer eenzijdig de dienst uitmaken. Bestuur en maatschappij zijn in verandering. Burgers, belangengroepen en marktpartijen sturen mee. Hierdoor worden beleidsproblemen steeds complexer. Betrokkenen zijn het vaak fundamenteel met elkaar oneens, kant-en-klare oplossingen zijn niet voor handen. Wat te doen?

Voor een werkelijke oplossing komt de 'lerende beleidsstrategie' van pas. Dat houdt in dat betrokkenen eerst werken aan een gezamenlijke structurering van het probleem. Hierbij vindt confrontatie, evaluatie en integratie van zoveel mogelijk tegenstrijdige informatie plaats en komen nieuwe inzichten voor beleid tot stand.

Klimaatverandering en transitie worden zo aangegrepen als kans. Innovatie – ook als het om klimaatadaptatie gaat – is een speerpunt van de provincie Zuid-Holland. Leven in een diepgelegen delta moet leiden tot een eigen, unieke en innovatieve manier van bouwen en garanties voor veiligheid. In het zogenaamde Xplorelab werken diverse beleidsdisciplines in de provincie samen aan ruimtelijke innovatie, met als hotspot de Zuidplaspolder waarover zoveel te doen is.

In deze polder tussen Zoetermeer, Gouda en Rotterdam bevindt zich het laagste punt van Europa (6,74 meter beneden NAP). Alleen al dit gegeven zorgt ervoor dat de Zuidplas, meer dan de Haarlemmermeer en de Flevopolder, wat toch ook droogmakerijen zijn, ter discussie staat als bouwlocatie. Uitleggen waarom een diepe droogmakerij niet per se een gevaarlijke locatie is en het serieus nemen van effecten van klimaatverandering is niet genoeg om de beeldvorming positief te beïnvloeden. Daarom is gekozen voor een offensieve strategie: de Zuidplas moet een voorbeeld worden van klimaatbestendig bouwen. Het thema klimaatbewust bouwen heeft naast wonen, werken, verkeer en groen binnen het Zuidplaspolder-project een prominente positie gekregen. De centrale boodschap:

1. we onderkennen de problematiek,
2. die problematiek is illustratief voor allerlei plekken in West-Nederland,
3. de Zuidplas wordt een proeftuin voor klimaatbestendig bouwen, met meerwaarde voor leefkwaliteit en leereffecten voor vergelijkbare gebieden.

Eenzelfde benadering is toepasbaar voor de komende provinciale structuurvisie. In Zuid-Holland vallen het meest delta-dynamische en het meest verstedelijkte deel van Nederland samen: hier bereiken de grote rivieren de zee en is de kustlijn onderbroken of verzwakt, hier ligt de enige grote Nederlandse stad aan de kust (Den Haag) en liggen verschillende steden aan rivieren die in open verbinding staan met de zee (Rotterdam, Dordrecht). De grote vragen rond het duurzaam maken van onze delta zijn hier bij uitstek aan de orde.

Het waterveiligheidsbeleid in Zuid-Holland gaat over een sterke kust: de zes zwakke schakels worden de komende jaren gerepareerd, waarmee de primaire waterkering aan de kust voor vele decennia toekomstbestendig is. Daarbij komt dat er een groot tekort aan recreatief groen is in de Zuidvleugel van de Randstad. Door een reuzenduin voor de kust aan te leggen die fungeert als zandmotor, kan een veel bredere kuststrook ontstaan die extra veiligheid biedt én die dient als recreatiegebied voor de bewoners van het zuidelijke deel van de Randstad. Wanneer de kust meer deel uitmaakt van dit stedelijke netwerk, zal dat ook positieve effecten hebben op het internationale vestigings-en investeringsklimaat van de Randstad.

Het rijk draagt zorg voor de primaire keringen langs de grote rivieren en de provincie werkt samen met de waterschappen aan de honderden kilometers regionale keringen in Zuid-Holland. Ook die zijn heel belangrijk: het beeld van een 'nalatige' overheid als zo'n kleinere dijk het begeeft, is gauw ontstaan en zeurt lang na, zo heeft de veendijkbreuk van Wilnis in buurprovincie Utrecht bewezen. Tegelijkertijd is daarmee het besef gegroeid dat waterveiligheid ook in eigen omgeving geen vanzelfsprekendheid is. Dit draagt bij aan wat Van Hall 'socialisering van het waterbeheer' noemt. Het besef van klimaatverandering – in dit geval langdurige droogte – dringt door tot de samenleving.

Zuid-Holland is de provincie met de hoogste concentratie aan toonaangevende kennisinstellingen en bedrijven in het deltacluster én een concentratie van internationaal excellerende bureaus in architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur. Juist in vernieuwende coalities tussen technisch-wetenschappelijke deltakennis en artistiek en creatief talent, schuilt het perspectief van een duurzame en attractieve delta. Vanuit deze positieve deltaperceptie kan de structuurvisie in combinatie met de uitwerking in concrete projecten, niet alleen richting geven aan de toekomstige ruimtelijk ontwikkelingen in dit deel van Nederland, maar ook bijdragen aan een blijvend gevoel van veiligheid én trots.

De lerende beleidsstrategie wordt behalve in de Zuidplaspolder en aan de kust ook toegepast bij buitendijks bouwen. Wonen en werken buiten de primaire keringen vraagt om een innovatieve beleidsontwikkeling en innovatieve oplossingen. Het gaat in Zuid-Holland bijvoorbeeld al om een omvangrijk gebied van het zeegat van Hoek van Holland tot Dordrecht. Buitendijks gebied is veelal opgehoogd land, waardoor het risico op overstromingen gering is. De provincie ontwikkelt samen met de regio's Rijnmond en Dordrecht, de betrokken waterschappen en ministeries beleid voor buitendijks gebied, dat – zo laat het zich aanzien – nu eens niet alleen leidt tot normeringen voor veiligheid zoals bij dijken, maar ook ontwikkelingen toestaat, binnen bepaalde marges en met nadruk op communicatie over risico's.

De transitie in het denken geldt immers niet alleen het bestuurlijk handelen, maar ook het maatschappelijk debat. Gevraagd naar het recht op droge voeten in hun woning antwoordt 87 procent van de Nederlanders dat de overheid de plicht heeft om ervoor te zorgen dat woningen niet te maken hebben met wateroverlast. De helft is bereid daar meer belasting voor te betalen, 77 procent vindt dat overstromingsschade verplicht moet worden opgenomen in de opstalverzekering. En bijna acht op de tien Nederlanders vinden dat niet gebouwd zou mogen worden op plaatsen met een hoog risico op wateroverlast[1]. Een suggestieve vraagstelling heeft de Vereniging Eigen Huis zeker gehanteerd, maar het geeft wel aan dat overstromingen niet worden geaccepteerd. Terwijl dat voor sommige buitendijkse gebieden in Zuid-Holland tot in zekere mate wel de toekomst zal zijn, met woningen en bedrijven die hierop zijn berekend, met gebruikers die zich bewust zijn van de risico's, en die voldoende tijd hebben om weg te komen. Een kinderdagverblijf, ziekenhuis of computerruimte in de kelder zijn hier niet op hun plaats, maar door bijvoorbeeld een clausule op te nemen in de koopakte of huurcontract kunnen burgers en bedrijven voor zichzelf bepalen of zij willen wonen of werken op deze aantrekkelijke locaties langs het water.

De ruimtelijke vertaling van klimaatbeleid is regionaal maatwerk en vraagt om gebiedsontwikkeling. Private en publieke partijen staan samen aan de lat om de opgaven voor waterveiligheid en ruimtelijke ontwikkeling te realiseren. Het blijft complex, maar de lijnen zijn uitgezet en de dynamiek van innovatie werkt stimulerend!

1. *Bron*: Metro, 'Nederland: recht op droge voeten', 15 augustus 2007

Overstromingsrisico en stadsontwerp in Sint Petersburg in historisch perspectief

Joost Tennekes & Pia Kronberger

In Nederland zijn we er in de loop van de geschiedenis steeds beter in geworden onze steden met dammen en dijken te beschermen tegen het water. Zo goed zelfs, dat we soms vergeten dat we eigenlijk temidden van het water leven. Ook in Sint Petersburg leeft men temidden van het water. De stad, op laaggelegen eilanden in de delta van de rivier de Neva, overstroomt geregeld door stuwing op de Oostzee. De geschiedenis van de stad laat goed zien hoe overstromingsrisico en stedenbouwkundige ontwikkeling elkaar beïnvloeden.

Tsaar Peter de Grote sticht Sint Petersburg in 1703, als eerste ijsvrije zeehaven voor het expanderende Rusland. De stad is helemaal gericht op het water, met het Peter-en-Paulfort op de noordoever van de rivier Neva, en op de tegenoverliggende, zuidelijke zijde de stad met de scheepswerf en de Admiraliteit als de belangrijkste gebouwen. De splitsing van de Neva ontwikkelt zich als het centrale 'plein' van de stad. Voor het stadsontwerp dienen overigens Nederlandse steden als voorbeeld. Het stratenpatroon wordt systematisch ontworpen aan de hand van enerzijds drie grote zichtassen op de Admiraliteit en anderzijds de drie concentrische 'grachtengordels', gevormd door de riviertjes de Moika, de Fontanka en de Griboedova.

Al in 1703 overstroomt de kersverse nederzetting. Bij zijn maatregelen tegen toekomstige overstromingen laat Tsaar Peter zich echter níet door Nederland inspireren: geen dijken, maar een *minimumbouwpeil* voor alle gebouwen. Langs de oevers worden hoge kades aangelegd, en aan de kades verrijzen pronkgebouwen, waarvan de maatvoering is afgestemd op de open ruimte van de brede rivier.

Ondanks de kades heeft Sint Petersburg gedurende zijn hele bestaan gemiddeld eens per jaar te maken met overstromingen. Door veranderende weersomstandigheden is het aantal (kleine) overstromingen de laatste 25 jaar toegenomen tot gemiddeld twee per jaar. De meeste overstromingen zijn overigens niet levensbedreigend; ze brengen op den duur wel grote schade toe aan de oude monumenten. Drie keer is er sprake van een catastrofe: in 1777, 1824 en 1924.

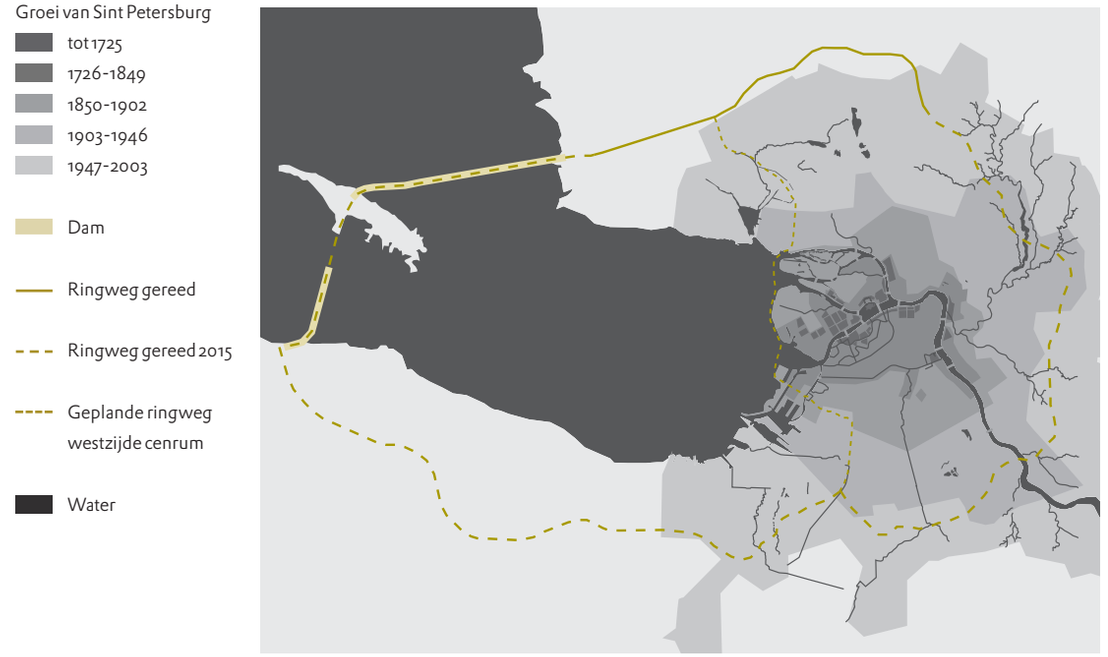
Na de catastrofale overstroming in 1924 komt het idee op een dam in de Nevabaai aan te leggen, die de stad tegen vloedgolven kan beschermen. Pas in 1966 wordt de dam onderdeel van het zogenaamde Generale Plan voor de uitbreiding van Sint Petersburg. De aanleg van deze dam, die onderdeel moet worden van een ringweg rond de stad, start in 1979. Hij is berekend op een maximale vloedgolf van 5,40 meter, ofwel, naar Nederlandse maatstaven, een veiligheidsnorm van 1:1.000 (overstromingskans van eens in de 1.000 jaar). De bouw verloopt voorspoedig en in 1987 is het eiland Kronstadt verbonden met de noordoever. Dan wordt de bouw stopgezet vanwege financieringsproblemen; nieuwe geldschieters worden pas begin eenentwintigste eeuw gevonden.

In de periode dat de kranen bij de dam stilstaan, wordt er in de stad flink gebouwd. Anticiperend op een gesloten dam heeft men de stad steeds verder zeewaarts uitgebreid. Rond de baai worden nieuwe woongebieden aangelegd, oude havengebieden uitgebreid en nieuwe ontwikkeld. Uiteindelijk moeten deze ontwikkelingen er, samen met de toekomstige ringweg, toe leiden dat de stad de baai als het ware gaat omarmen.

Kenmerkend voor de nieuwe stadsontwikkeling van Sint Petersburg is het afnemende risicobewustzijn. In de jaren negentig van de vorige eeuw houdt men zich bijvoorbeeld minder strikt aan de officiële, ook al niet overstromingsbestendige, norm van minimumbouwpeilen. Het gevaar bestaat dat men met de bouw van de dam alles op één kaart inzet. Dat levert niet alleen nu, nu de dam nog niet af is, een gevaarlijke situatie op voor mensen die leven in de laaggelegen gebieden. Ook in toekomst zal de dam niet onfeilbaar zijn.

De stedelijke waterdienst van Sint Petersburg, Morzaschita, is zich hiervan bewust. Deze brengt aan de hand van een recent overstromingsmodel bijzonder risicovolle gebieden in kaart en probeert zo invloed uit te oefenen op de toekomstige planning in de stad. Bijvoorbeeld door kwetsbare functies op benedenverdiepingen, zoals kinderopvang of opslag van gevaarlijke goederen, te verbieden. Of de dienst ook in staat is de locatiekeuze voor nieuwbouwgebieden te beïnvloeden of risicoverlagende bouwkundige maatregelen af te dwingen, moet echter worden afgewacht. Hopelijk geeft Sint Petersburg ook in de toekomst haar traditionele, integrale aanpak van stadsontwerp en overstromingsveiligheid niet op.

Sint Petersburg met dam en ringweg. Bewerking RPB

VS vs. Holland

FRED SCHOORL

Amerika is het land van de onbegrensde mogelijkheden. En de onbegrensde angst. Al reizend over de Pacific Highway 101 wordt dat laatste manifest. Overal bordjes met: 'Tsunami sensible area'. Zelfs de vluchtwegen zijn aangegeven. Laat dat maar aan Amerikanen over. Maar hoe vlucht je uit een verstikkende mortgage? Al genietend van de kust van Oregon viel namelijk nog iets op: het bord For Sale. Prachtige huizen, leuke huizen, aardige huizen: allemaal te koop. Talloze.

Daar zagen wij kennelijk de malheur van het onbegrensde marktdenken. De Amerikaanse huizenmarkt zit mede daardoor in een dal. Het gedoe met de zogenaamde subprime-hypotheekleningen heeft nu ook de financiële markt meegetrokken, mede door gebrekkig toezicht. Riskante producten plus gebrekkig toezicht plus winstbejag geeft ook hier arme slachtoffers. Want het zijn natuurlijk de mensen die net aan een hypotheek konden betalen, die de klos zijn. Terwijl dat nu juist zo aardig is: ook de lagere inkomens laten kopen.

Nee, dan Holland. We waren weer even plaatsvervangend trots op ons landje. We koesteren een rijke traditie van ruimtelijke ordening en volkshuisvesting. We hebben allemaal een goed dak boven ons hoofd, er zijn doorgaans betaalbare huren en nauwelijks hypotheekproblemen. Het toezicht is goed geregeld. Toch? Onze veel stabielere koop- en woningmarkt is een dijk die wel een kleine financiële tsunami kan velen. Toch? Bij ons geen grofgeldverdieners met andermans woongenot of -ongeluk. Net toen we klaar waren om het Wilhelmus aan te heffen lazen we dat de woningcorporaties weigeren geld te geven aan de plannen van Vogelaar. En dat ze wel onroerend goed wilden opkopen in die wijken. Nog meer vermogen dus. Terwijl ze natuurlijk moeten helpen om hier méér mensen een woning te laten kopen: te beginnen met 1 miljoen corporatiewoningen in de etalage te zetten. Het 'right to buy' van Thatcher, maar nu voor de goede zaak. Zo kunnen brede lagen in de bevolking meeprofiteren van groeiend vermogen.

Net als in de VS (bijna) lukte. Enfin, daar gaat het conflict niet over. Het gaat over macht en bezit. Typisch Amerikaanse zaken. Weg Hollands wonenwalhalla. Het op orde krijgen van onze eigen woningmarkt, koop én huur, blijft ondertussen een drama. Een heus Dutch Concert. Het werd toch maar 'it's a long way to Tipperary'. De Pacific Highway deed de rest.